

Mevlüt Çelebi, Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara 1999, 447 s.

Hasan MERT

I.Dünya savaşının en önemli sonuçlarından birisi de Osmanlı Devleti'nin itilaf devletlerince artık sonunun geldiğine inanılarak kendi kontrollerinde parçalanmak istenmesidir. Burada en fazla İngiltere'nin istekleri ön planda olmakla beraber Fransa ve İtalya da bu paylaşımından azami fayda sağlama yarışına girmişlerdir. Bu istekleri kimi zaman Yunanistan gibi taşeron ülkeleri kullanarak bazen de bizzat işgallerde bulunarak uygulamaya geçirmişlerdi.

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan Milli Mücadele hareketinin amacı ise Türklerin çoğunlukta buldukları toprakları vatan kabul ederek düşman işgalinden kurtarmaktı. Batı Anadolu'daki askeri hareket daha çok Yunanlılara karşı gibi görünse de, özellikle Güneybatı Anadolu sahasını işgal eden İtalyanlar da bu milliyetçi Türk hareketinin kapsamına girmektedir.

Elbette Mustafa Kemal Paşa, ülkenin bağımsızlığını sadece savaş yoluyla değil, diplomatik çalışmalarla sağlama kapasitesini hiçbir zaman kapatmamıştı. Bu itibarla itilaf devletleriyle çeşitli görüşmeler yapmaktan da çekinmemişti. İşte bu görüşmeler çerçevesinde İtalya'nın görünüşü diğerlerine göre bazı farklar içeriyordu. Bu dönemdeki ilişkilere geniş bir perspektiften bakıldığında iki tarafın birbirine o kadar düşmanca yaklaşmadığı farkedilmektedir. Buna örnek olarak da Ankara hükümetinin ilk siyasi ilişki kurduğu Batı ülkesinin İtalya olması gösterilebilir.

Bununla birlikte iki tarafta gerçek niyetlerini saklamayı tercih etmiş, ilişkiler dönemin şartları gereği mesafeli kalmayı sürdürmüştür. Bunda İtalya'nın kendine vaadedilen toprakların Yunanistan'a bırakılması gerçeği önemli bir etki olmakla birlikte İtalyanlar Türk milliyetçi hareketinin mahiyetini çabuk farketmişler, isteklerine ulaşmada barış ve diplomasi yolunu kullanmayı tercih etmişlerdir. Türk yetkililerinin de Trablusgarb anıları henüz silinmemiş ve İtalya'nın kendi içindeki politik gelişmeleri özellikle faşist niyetleri göz önünde bulundurulmuştur.

Gerçekte İtalya'nın yayılmacı emelleri, XIX. yüzyılın sonunda milli birliğini gerçekleştirmesinden itibaren başlamıştır. Oysa Avrupa'nın diğer emperyalist ülkeleri çok daha önceleri kendilerine sömürge yapacakları ülkelere yerleşmişler, Almanya ve İtalya onlara nazaran daha geri planda kalmıştır. İtalya bu amaçla kendisine en uygun yayılma alanını yine kendisine jeostratejik açıdan en uygun bulduğu Trablusgarb'da dolayısıyla Osmanlı topraklarında görür. 1912'de Ouchy anlaşmasıyla burasını ve Oniki Ada'yı kendisine bağlar.

Ancak İtalya'nın niyetleri bu kadarla bitmemiş, Roma İmparatorluğu'nun hayaliyle gözlerini bu kez Akdeniz kıyılarına yani Anadolu'ya dikmişlerdir.

İtalyanların Anadolu üzerindeki asıl niyetleri nelerdir? Bu soru şimdiye değin Milli Mücadele dönemini inceleyen eserlerde ya da o güne ait hatıratlarda çeşitli

ifadelerle özetlenmiştir. Özetlenmiştir diyoruz zira, Mevlüt Çelebi'nin geçtiğimiz yıl (1999) yayınlanan "Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri" başlıklı çalışması bu konuda şimdiye kadar hazırlanan en kapsamlı eserdir.

Yazara göre İtalya'nın Türkiye üzerindeki emelleri sadece yukarıdaki tarihi gerekçeye dayanmamaktadır. Aslında bu, diğer siyasi ve ekonomik istekleri saklayan bir perdeden başka bir şey değildir. İtalyanlar Anadolu'yu bir "iş sahası" olarak görmekte, Anadolu'da başta demiryolları olmak üzere çeşitli alanlarda imtiyazlar sağlamaya çalışmaktadır. Sömürgeci amaçlarını doğrudan söyleyemedikleri için diğer emperyalist ülkelerin yaptığı gibi medeniyet götürdüklerini iddia etmektedirler. Söylemleri "önce himaye altına almak" sonra "muhafaza etmek ve geliştirmek"tir. Özellikle Akdeniz bölgesinde açtıkları İtalyan okulları, hastaneler ve sağlık ocakları vasıtasıyla bu amaca hizmet eder nitelikte faaliyet göstermekteydiler.

Kitabın tanıtımında herşeyden önce eseri benzerlerinden ayıran önemli bir özelliğinden; kaynaklarından bahsetmek yerinde olacaktır. Zira Mevlüt Çelebi yerli kaynakların yanısıra geniş ölçüde İtalyan kaynaklarını gözden geçirmiş ve kullanmıştır. Türkiye'de yakın dönem tarih çalışmalarında en büyük zorluk olarak resmi arşivlerimizin düzenli ve kullanıcıya açık olmamasından yakınılır. Hal böyle olunca yabancı kaynakların değeri daha da artmaktadır.

Yazarın kitabın sonuna eklediği bibliyografyaya göz gezdirince, İtalyanca kaynakları geniş ölçüde kullandığı görülmektedir ki, bu bilgilerin birçoğu Türkiye'de ilk defa yayınlanmaktadır. Bunları İtalyan resmi belgelerinin bulunduğu arşivler, dergiler, kitaplar ve makaleler altbaşlıkları altında veren yazar Türkçe kaynaklar ile İtalyanca kaynakları başarılı bir şekilde birarada kullanmıştır.

Kitap, Önsöz, İçindekiler, ve Kısaltmalar bölümleriyle başlamaktadır. Giriş bölümünde (s.9-30) özellikle XX. Yüzyıl başlarından itibaren şekillenen Türk-İtalyan ilişkilerinin bir özetini yapılmaktadır. Giriş bölümünde ayrıca yukarıda bahsedilen İtalyanların Anadolu'yla niçin ilgilendikleri sorusunun da cevabı verilmeye çalışılmaktadır.

"Mütareke'den Sonra İtalya'nın Türkiye Politikası" başlığını taşıyan birinci bölümde (s.31-73) I. Dünya Savaşının sonunda imzalanan Mondros Ateşkesini takibeden günlerde iki ülke arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Bu bölümde altbaşlıklar halinde İtalyanın İstanbul temsilcisi Kont Sforza ile Mustafa Kemal Paşa görüşmesi, Paris Barış Konferansında tartışılan meseleler, Anadolu üzerinde İtalyan Mandası meselesi ve İtalya'nın Anadolu kıyılarında başlayacağı işgal hazırlıkları konu edilmektedir.

İtalyan işgallerinin konu edildiği ikinci bölümde ise (s.75-147) Antalya, Konya, Muğla, Kuşadası gibi önemli merkezlerin İtalyan askeri kuvvetleri tarafından işgalleri yanısıra İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin İtalya tarafından nasıl değerlendirildiği de konu edilmektedir. Bilindiği gibi İzmir üzerinde İtalya'nın da talepleri vardır ve bu şehrin özellikle İngiltere tarafından Yunan kontrolüne bırakılması

İtalyanların Anadolu politikası üzerinde değişiklikler yapmasını sağlamıştır. Yazar, burada sadece askeri olayları zikretmekle kalmamış, İtalyanların o sırada bölgeye ve bölge halkına yönelik politikalarına da değinmiştir.

Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Milli Mücadele'nin zaman içinde gelişmesi ve güç kazanması İtalyanların da dikkatini çekmiş, tavırlarında değişikliğe yol açmış hatta Türklere sempatiyle bakmalarını sağlamıştır. "Milli Mücadele Dönemi (Meclisin Açılışına Kadar)" başlıklı üçüncü bölümde (s.149-201) İtalyanların 1919 ile 1920 yılları arasındaki Türk Milli Mücadele hareketi içindeki yeri ve İtalyanların bu hareketi değerlendirmesi anlatılmaktadır.

Bu bölümün devamını niteliğinde olan "TBMM Dönemi (1922'ye kadar)" başlıklı dördüncü bölümde de (s.203-280) Ankara'da Meclisin açılışı takiben kurulan *de facto* hükümetiyle İtalya devleti arasındaki siyasi ilişkiler konu edilmektedir. Artık İtalya ve Türkiye arasındaki sıcak çatışma yılları sona ermiş, taraflar diplomatik yollarla isteklerini elde etmeye çalışmaktadır. Yazar bu bölümde altbaşlıklar olarak Cami Bey'in TBMM'yi temsilen Roma'da görevlendirilmesini, İtalya'nın Sevr anlaşmasına yaklaşımını, Londra'da gerçekleşen barış görüşmelerini ve İtalya'nın Anadolu'dan askeri kuvvetlerini çekmesini incelemektedir.

Yazar beşinci ve son bölümde (s.281-376) "Barış'a Kadar Türk-İtalyan İlişkileri" başlığı altında İtalya'nın Milli Mücadele'nin sonlarında Türklere verdiği askeri desteği ve barış yoluyla geliştirmeye çalıştıkları ticari ayrıcalıkları mercek altına almıştır. Mevlüt Çelebi bu son bölümde ayrıca Türklerin Büyük Taaruzu kazanmalarının İtalyan kamuoyu tarafından nasıl ilgiyle takip edildiğini, tarafsız olarak İtalyan basınında çıkan değerlendirmeleri okuyucuya yansıtmaktadır. Özellikle İtalyan gazetelerinin 9 Eylül'ü takiben İzmir'de çıkan büyük yangından Yunanlıları sorumlu tutan haberleri ilgi çekicidir.

Kitap, Türk-İtalyan ilişkilerinin sözü geçen tarihler arasındaki seyrinin değerlendirildiği kısa bir "Sonuç" kısmıyla bitmektedir (s.372-376). Ayrıca Ekler kısmında kitapta kullanılan bazı İtalyanca ve Osmanlıca belgelerin tıpkı basımları verilmiştir. Bizce kitabı değerli kılan en önemli sebeplerden olduğu için başta zikrettiğimiz Bibliyografya hakkında, İtalyanca kaynakların yanısıra, Türkçe kaynakların da iyi bir şekilde tasnif edilerek verildiğini belirtmek sanırım yeterli olur.

Mevlüt Çelebi'nin hazırladığı ve Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) tarafından yayınlanan "Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri" adlı eser, konusunda şimdiye kadar Türkiye'de basılmış en kapsamlı kitap olmuştur. Baskısı kaliteli olmakla beraber, yazım hatalarının yok denecek kadar az olması titizlikle hazırlandığını göstermektedir. Ancak kitap, SAM tarafından az sayıda basılmış ve kitapçılarda satışa sunulmamıştır. Bu da kitaptaki bilgilerin daha az okuyucuya ulaşmasına yol açmıştır.

Son olarak İtalya, Türkiye açısından önemli bir ülkedir. İki ülkenin de Akdeniz'e kıyı olmaları, tarihte zaman zaman karşı karşıya gelmelerine yol açmıştır. Bu ilişkiler

bazen dostane olmakla beraber rekabet ortamında savaşa yol açtığı da görülmüştür. Bu itibarla özellikle yakın tarihin aydınlatılmasında ve Türk dış politikasının sağlam temellere oturmasında bu tip çalışmaların önemi büyüktür. Örnek vermek gerekirse; 1910'da İttihatçılarca Sadrazamlığa getirilen İbrahim Hakkı Bey, 23 Kasım 1908 – 12 Ocak 1910 tarihleri arasında Roma büyükelçiliği görevinde bulunmuştu. Buna rağmen İtalyanların Osmanlı topraklarındaki niyetlerinden haberdar olmaması ve Trablusgarb savaşına hazırlıksız yakalanması neyle açıklanabilir?

Aynı şekilde bugünde Türkiye ve İtalya aynı güvenlik paketi içerisinde yer almakta ve ticari ilişkilerini sürekli geliştirmektedir. Bütün bunlara rağmen İtalya'nın Türkiye'yi bölmeye çalışan bir terör örgütüne verdiği destek ve onun elebaşına gösterdiği evsahipliği barışçıl ilişkileri zedelemiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin dış politikasında her zaman uyanık olması ve bilimsel çalışmaları gözönünde bulundurarak olayları değerlendirmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

E.Ü. Edebiyat Fakültesi **Tarih İncelemeleri Dergisi**'ne yazı gönderecek olanların bir disket ve basılı örneğiyle birlikte, yazılarını aşağıda belirtilen kurallara göre hazırlamaları gerekmektedir:

Yazım Kuralları

Kullanılacak Program: Word 6.0 veya 97 (IBM uyumlu)

Kağıt Boyutu: A4

Marjlar:

İç: 4.25 cm Dış: 4.25 cm

Üst: 6 cm Alt: 5.8 cm

Başlık/Altlık:

Üstten: 5 cm Alt: 5 cm

Çift Başlık: Yazar adı, 9 punto, normal ortalanacak

Altlık: Sağlı sollu sayfa numarası, 9 punto

METİN

Yazı: Times, 10 punto

Paragraf Başı: 1 cm

Satır Başı: 0

Satır Sonu: 0

Paragraf Aralığı: 2

Satır Aralığı: 12

Metin Alıntıları: İtalik

Paragraf Başı: 2 cm

Satır Başı: 1cm

Satır Sonu: 1 cm

DİPNOT

Metin Times, 9 punto

Satır Aralığı 9

Paragraf Aralığı 0

Paragraf Başı 0

Satır Başı 0.3

Kitap Adı: İtalik

Makale Adı: Normal, tırnak içinde

İrtibat Adresi: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova/İZMİR